

Выводы

1. Модерн в России просуществовал не долго: всего 15–20 лет, но за столь малый срок оставил мощное, уникальное наследие.

2. На определённом этапе модерн Москвы и С.–Петербурга продолжил народные традиции в современных изящных формах.

3. В архитектуре Одессы преобладало рационалистическое направление, которое пришло на смену декоративному модерну. Архитекторы объединяли мотивы, характерные для архитектуры различных эпох и культур, с характерными для модерна орнаментами и символическим декором.

Модерн угас, оставив важнейшие художественные открытия идущим вслед стилям и направлениям. Сегодня его наследие – интереснейший предмет изучения, голос значительной эпохи, доносящийся к нам из прошлого.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сарабьянов Д. В Стиль модерн/ Д. В. Сарабьянов. – М.: Искусство, 1989. – 294 с.
2. Нащокина М. В. Сто архитекторов московского модерна. Творческие портреты. – Изд. 2-е. – М.: Жираф, 2000. – 304 с.
3. Ясиевич В. Е. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков. – К.: Будівельник, 1988. – 184 с.
4. www.stroy-elite.ru/star - 02.htm
5. archexplorer.wordpress.com/.одеса-леонид м...

УДК 726. 03 (477. 82)

СТИЛЬОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЕВ'ЯНИХ ХРАМІВ ВОЛИНИ XVII–XIX СТОЛІТЬ

Шеломанова-Булавка Ю. М., асистент кафедри «Образотворче мистецтво»

СНУ імені Лесі Українки

(0332)72-34-67

Анотація. Стаття присвячена розгляду волинських дерев'яних храмів у контексті найбільш значних за історичними масштабами течій, а саме: Готика, Ренесанс, Бароко, Класицизм та Єпархіальний стиль. Сильова характеристика, враховуючи особливості формування школи народного храмобудування, зводиться до віднайдення окремих найбільш яскраво виражених стильових ознак певних частин, елементів храмів, а не їх архітектурного образу в цілому.

Ключові слова: дерев'яний храм, стильова характеристика, Готика, готизм, Ренесанс, Бароко, Класицизм, Єпархіальний стиль, бабинець, нава, вівтар, форма бані, двозаломність даху, традиційність дерев'яного культового будівництва.

Постановка проблеми. Процес творення сучасного дерев'яного сакрального будівництва вимагає творчого переосмислення збереженої регіональної традиційності. Остання в свою чергу розкривається через ґрунтовне дослідження характерних рис окремо узяті школи народного дерев'яного храмобудування та визначення стильового впливу на неї.

Ціль роботи – охарактеризувати стильові ознаки волинської дерев'яної сакральної архітектури XVII–XIX століть.

Завдання роботи:

- Проаналізувати особливості Волинської школи дерев'яної сакральної архітектури у контексті історичних стилів.
- Віднайти окремі найбільш яскраво виражені стильові ознаки;
- Систематизувати стильову характеристику волинської дерев'яної сакральної архітектури XVII–XIX століть.

Грунтовне дослідження Волинської школи дерев'яної сакральної архітектури неможливе без висвітлення її особливостей у контексті історичних стилів.

І хоча про безпідставність розгляду ролі народної архітектури храму у історично великому стилетворенні, завдяки ряду присвячених праць, мова не йде, багато хто через складність та суперечливість питання уникає його.

Більшість вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як Д. Антонович, М. Драган, В. Залозецький, Г. Павлуцький, В. Січинський, С. Таранушенко, Й. Стржиговський, В. Щербаківський, В. Завада та ін., у тій чи іншій мірі присвятили свої праці питанню закономірності поширення та характеру виявлення різних історичних стилів у будівельному мистецтві України. Проте узагальнене висвітлення стилів Волинської школи дерев'яної сакральної архітектури на протязі XVII–XIX століть потребує систематизації.

Перш ніж перейти до розгляду стильової характеристики, слід врахувати декілька важливих зауважень, а саме:

- Локальність волинської дерев'яної сакральної архітектури, що обумовлюється історичними особливостями даного регіону, з часів Галицько-Волинської держави та пізнішої автономії Волині. Збереженню традиційності, та в деякій мірі архаїчності волинських дерев'яних храмів слугувало залучення переважно місцевих майстрів, обрання прототипом для нового храму найбільш привабливого з уже існуючих, а також залучення усієї громади до прийняття рішень.
- Значне запізнення у 50–100 років щодо прослідковування стильових ознак сакральної дерев'яної архітектури України в цілому, та Волині зокрема, порівняно із європейською архітектурою.
- Характерність менш чистого прояву стильових ознак, ніж у мурованій архітектурі.
- Відносна вразливість матеріалу, що вимагав періодичних ремонтів та заміни окремих елементів храму, найчастіше на усучаснені, надавала можливість продовження процесу формотворення образу церкви.
- Нашарування стилів як наслідок проведення частих ремонтів, добудов, перебудов. Яскравим прикладом є здійснення перебудов на вимогу державної політики періоду Російської імперії.

Виходячи з вищевикладеного важко знайти бодай одну церкву з чіткою стильовою визначеністю. Тому поставлене завдання розгляду волинських дерев'яних храмів у контексті історичних стилів зводиться до віднайдення окремих найбільш яскраво виражених стильових ознак певних частин, елементів храмів, а не їх архітектури взагалі.

Враховуючи невластивість відчутних хронологічних розривів у волинському дерев'яному сакральному стильовому розвитку, подальше представлення стилів розглядатиметься згідно найбільш значних за історичними масштабами течій, а саме: Готика, Ренесанс, Бароко, Класицизм. До того ж вартим уваги є і Єпархіальний стиль, що стоїть на чолі великої кількості волинських дерев'яних храмів окресленим цілим різновидом.

Готичний стиль з характерною йому підпорядкованістю форм вертикальному ритму у дерев'яній сакральній архітектурі України представлений як один із найменш вивчених. Причини такого явища демонструє у своєму дослідженні Завада В. Т. [4].

Їх перелік виглядатиме наступним чином:

- 1) Виникнення та найбільший розквіт готичного стилю у країнах Західної Європи, таких як Франція, Іспанія, Німеччина.
- 2) Ототожнення даного стилю з процесом насильницького покатоличення наших співвітчизників, православних у своїй основі.
- 3) Ототожнення вітчизняної історії та культури офіційною російською, а згодом і радянською історичною наукою з регіонально-пріоритетними – переважно південними та східними землями України (Слобожанщиною, Сіверщиною, Наддніпрянщиною та ін.), де готичний стиль (як, до речі, і ренесанс) дійсно не залишив якихось помітних слідів. Водночас з цим практично непоміченими залишаються численні готизми в архітектурі Волині, Галичини, Закарпаття, Буковини та інших історичних земель Західної України, хоча саме тут багатовікова еволюція вітчизняного зодчества відрізнялася чи не найбільш усталеним і послідовним характером.
- 4) Утруднене встановлення первісного вигляду характерних даному стилю будівель після досить руйнівних “реконструкцій” “с целью придания истинно православного вида”.

Поставлене питання феномену формування у XV–XVI ст. особливого східноєвропейського варіанту архітектурної готики проілюстроване прикладами синтезу готичних елементів і багатовікових власних традицій.

Представлення готики та готизму являється можливим через міру присутності окремих готичних елементів у традиційному дерев'яному культовому будівництві. Характерні цьому явищу риси це:

- влаштування дзвіниці над бабинцем, що зміщувало головний акцент у сприйнятті храму з нави на вхідний фасад, надаючи загальній композиції будівлі асиметричного характеру. Такі дерев'яні церкви представляють один із найбільш давніх за хронологією різновидів культових будівель на території регіону. Їхня західна, вхідна частина мала двоярусну структуру, складаючись з низького безвіконного зрубу бабинця і розташованої над ним невеликої каркасної дзвіниці з наметовим завершенням. Можливість представлення храмів з готичними рисами забезпечується вивченням старовинних фотографій, малюнків, дослідженням іконографічних свідчень та реконструювання існуючих храмів з яскраво вираженими, проте не цілковито руйнівними перебудовами щодо первісного вигляду (Воскресенської церкви 1580 р. у Суходолах (неподалік від Володимира-Волинського) (Рис. 2, а)), Варваринської церкви 1629 р. у Машеві (на Любомльщині), Троїцької церкви 1663 р. у Судчому (під Любешовим) та інших будівель Волинської області XVI–XVII ст., а також згідно зі старовинними документами дерев'яні церкви з дзвіницею над бабинцем у давнину були зведені у Болячеві, Парипсах, Немиринцях, Буках на Житомирщині, Гуляниках, Колонщині на Київщині,
- приховування в масиві високого даху майже усієї конструкції каркасної дзвіниці, що виявляється ззовні лише у вигляді невеликої маківки над фронтоном вхідного фасаду (Рис. 1, в),
- квадратна в плані нава та витягнута у повздовжньому напрямку форма вітарного зрубу у композиційно різних типах храмів, наприклад у хрещатому (у Борках та Несвічі Волинської області), хатньому з однією (у Здомишлі на Ратненщині) або двома (у Грудках під Каменем-Каширським) баштами на вхідному фасаді тощо,
- обумовленість зовнішнього декоративного характеру готизму через невідповідність традиційній композиції повздовжньо-осьової схеми розташування головних об'ємів та чітко виділеного головного фасаду,

- довільне, незалежне одне від одного використання окремих готичних елементів та прийомів, таких, наприклад, як “стрільчасті” вікна п’ятикутної форми, що простежуються навіть у деяких пам’ятках XIX–XX ст. (у Секуні Волинської області, Невіркові, Бистричах на Рівненщині),
- вертикальність спрямування через високі двосхилі та чотирихилі дахи, (Рис. 1, г), д), е)).
-

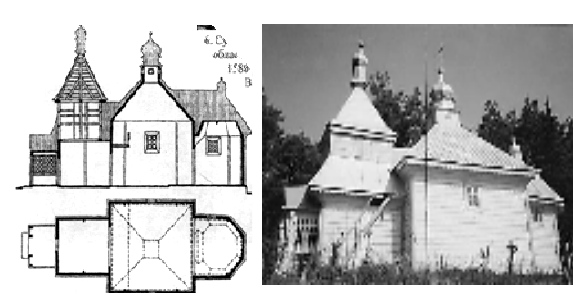
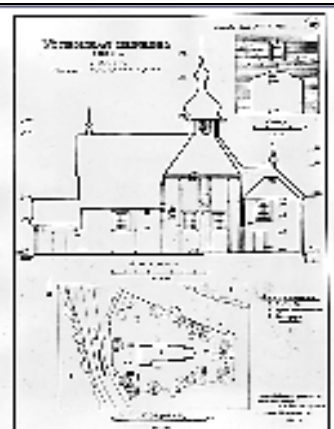
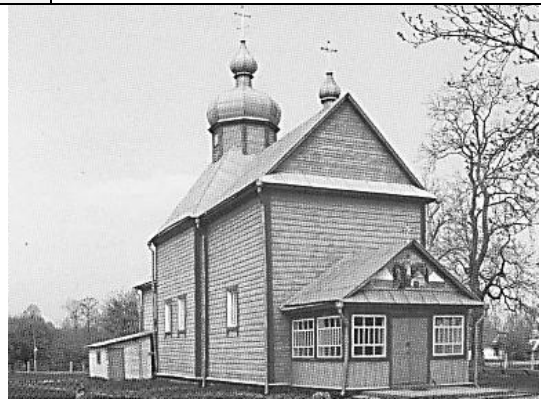

Готизм		
	а) с. Суходолі Володимир-Волинського р-ну. Церква Вознесіння Господнього, 1580 рік. Фото за О. Цинкаловським	б) Гішин, церква Св. Дмитра. Обміри В. Завади, 1986 року; Сучасний вигляд храму
		
	в) ц. Успення Пр. Богородиці, 1589, 1875, с. Качин Камінь -Каширського р-ну	
		
г) с. Велимче Ратнівський р-н	д) с. Замшани Ратнівський р-н	е) с. Самари Ратнівський р-н

Рис. 1. Приклади готизму

Ренесанс в свою чергу відіграв помітну роль у формуванні найбільш численного на території регіону волинського типу храмів, багато в чому визначивши помітну роль архітектурно-художню цілісність цієї групи будівель на протязі майже чотирьохсотрічної еволюції. Ренесансний вплив спостерігаємо через

- підкреслений раціоналізм щодо побудови об'ємно-просторової композиції,
- спокійні, врівноважені пропорції головних елементів,
- тяжіння до “чистих” геометричних форм (круглих, квадратних, кубічних, сферичних тощо),
- вирішення рублених верхів з м'яким, беззаломним (тільки за допомогою чотирьох плоских “парусів”) переходом до нижнього четверика,
- характерні співвідношення між гранями перекриття., які наближають його у плані до “чистого” восьмикутника.

Взагалі дерев'яну сакральну архітектуру Волинської школи визначають як ренесансно спрямовану, у зв'язку з характерною визначеністю художньої самоцінності через естетичні ідеї європейського Відродження. Прикладами волинських дерев'яних храмів із вираженими ренесансними особливостями є наступні: Метельне (Ківерцівського району), Вільхівка, Довгів, Квасів, Кутрів (Рис. 2), Ржиців, Смолява (Горохівського району), Бужковичі (Іваничівського району), Усичі (Луцького району), Велика Глуша (Любешівський район).

Рис. 2. Ренесансна спрямованість

Бароко найбільш повно проявилось в архітектурі храмів Житомирщини (Східна Волинь), де починаючи з 1700-х рр. дедалі більшого поширення стали набувати будівлі київського типу з характерними для них високими гранчастими зрубами шести- та восьмикутної в плані форми, стрімкими дво- і триярусними верхами з розвиненими заломами, а також складними за рисунком віконними створами та елементами різьбленого декору (у Володарську-Волинському, Горбулеві, Грижанах та ін.). Водночас з цим аналогічні барокові трансформації (посилення вертикальних пропорцій, поява у рублених верхах додаткових заломів, а також загальне ускладнення просторових, пластичних та художньо-декоративних характеристик) відбувалися і в храмах волинського типу в Камені-Каширському, Тростянці, Тучині тощо), не порушуючи, разом з тим, загальної ренесансної спрямованості цієї групи будівель. Ще більш локальний характер зазначені стилістичні зміни мали в пам'ятках хатнього типу, відбившись, насамперед, у появі двох симетрично розташованих веж на вхідному фасаді та певному ускладненні декору (в Грудках, Друхові, Острів'ї та ін.):

- дві вежі обабіч входу (Рис. 3, а), б)),

- ускладненість форми за рахунок введення восьмигранних зрубних конструкцій (Рис. 3, в)),
- поява трибаних храмів (Рис. 3, г, д)),
- висотне розкриття через збільшення висоти зрубу храму стосовно його ширини, а також через двозаломність даху (Рис. 3, е)),
- розкриття художньо-декоративних прийомів через ускладнення форми у поєднанні із плавністю ліній (бані, арки-вирізи, аркові наличники інтер'єру) (Рис. 3, є)).

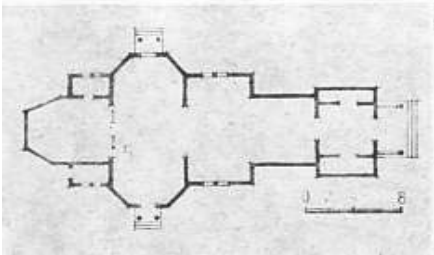
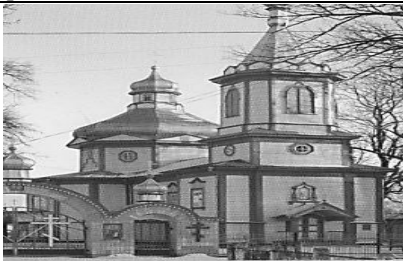

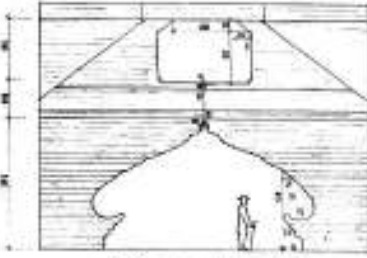

Барокові трансформації		
	а) с. Здомишель Ратнівського р-ну	б) с. Микулич Володимир-Волинського р-ну, Соборобогородицька церква 1778 р.
		
	в) ц. святого Архангела Михаїла 1790 р., с. Хотешів Камінь-Каширського р-ну	
		
г) с. Липне Ківерцівського р-ну	д) с. Барочиче, Горохівського р-ну	
	 	
е) с. Рудка-Козинська Рожищенського р-ну	є) м. Камінь-Каширський	

Рис. 3. Приклади барокових трансформацій

Класицизм. Мав порівняно незначний вплив на розвиток монументальної дерев'яної архітектури Волині, проявившись в ній у двох головних формах: незначної “косметичної” трансформації існуючих локальних типів храмів відповідно до загальної концепції стилю, а також безпосереднього перенесення на територію регіону уніфікованих проєктів класицистичного храму безвідносно до попереднього розвитку волинської архітектурної школи. Перша з перелічених форм становлення класицизму у дерев'яних храмах Волині більш органічно пройшла у будівлях волинського типу, що пояснюється внутрішньою спорідненістю цього стилістичного напрямку з ренесансною, визначальною для цієї групи храмів, концепцією. Прояви класицизму представлені появою наличників, трикутних фронтонів, колон, відкритих портиків. При обстеженні дерев'яних храмів у селах Оконськ та Вишнівка автором було віднайдено у влаштованих закритих сінях (що з'явилися шляхом перебудови) залишки спорудженого на вході порталу з відповідно двома та чотирма колонами. Прикладом чи не єдиного храму з відкритим порталом у досліджуваному регіоні є Стефанівська дерев'яна церква у селі Пожарки Рожищенського району Волинської області Рис. 4).

Друга, “чиста” форма класицизму більше поширення одержала на сході досліджуваного регіону, ознаменувавшись при цьому цілковитою втратою багатьох досягнень волинських будівничих.

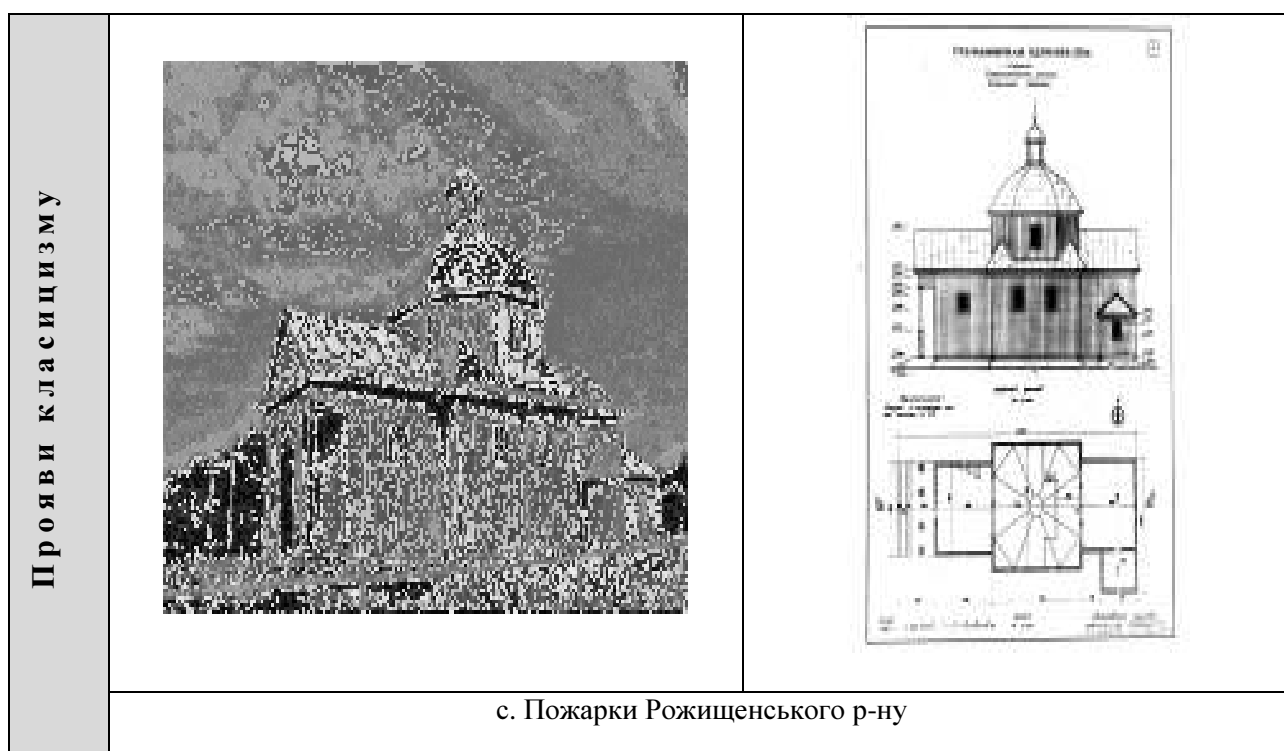

Рис. 4. Приклади прояву класицизму

Єпархіальний стиль мав дещо інші принципи його формування у зазначеному регіоні. У період перебування більшості волинських земель у складі Російської імперії будівництво та перебудова старих храмів здійснювалася на вимогу державної політики у “чисто православному стилі”. Іншими поширеними назвами цього стилю є Псевдоруський та Синодальний. Створення характерних ознак нового стилю на основі використання зразків візантійської та російської архітектури забезпечив російський Синод. І хоча в силу обставин багато волинських дерев'яних храмів були через вибірково втрату традиційності естетично зіпсованими, до наших днів залишилося чимало яскравих прикладів храмів цього стилістичного спрямування.

Основні ознаки:

- зміна форми бань із дзвоноподібної, традиційної на цибулевидну (Рис. 5),
- прибудування дзвіниць (дзвіниця вища за основний об'єм храму),
- зняття "опасання",
- прибудова, подекуди, ризниць, притворів.

Прикладами храмів, що відповідають Єпархіальному стилю, є Покровська церква у с. Бобичі Володимир-Волинського р-ну (а); церква Св. Іова у с. Борисковичі Горохівського р-ну; Введенська церква у с. Цегів Горохівського р-ну (б).

Звичайно, тривала і послідовна еволюція традиційного будівництва не лише сприяла формуванню у ньому цілісної й розгалуженої системи власних архітектурно-будівельних засобів, але й дозволила виробити чітку генетичну вибірковість у темпах і глибині засвоєння інновацій.

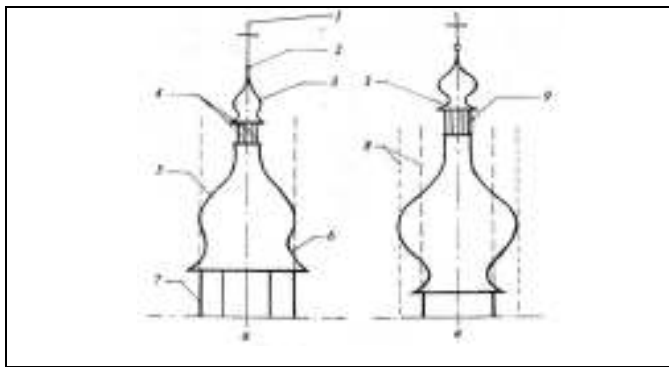

Рис. 5. Порівняльна характеристика форми дзвонів: традиційної волинської школи храмубудування та єпархіального стилю. За [5]

Відповідність Єпархіальному стилю		
	а) с. Бобичі Володимир-Волинського р-ну	б) с. Цегів Горохівського р-ну

Рис. 6. Приклади храмів, збудованих у відповідності до Єпархіального стилю

ЛІТЕРАТУРА

1. Вечерський В. В. Українські дерев'яні храми. – К.: Наш час, 2008. – 271 с.:іл.. – (Невідома Україна) ISBN978-966-8174-48-8 ISBN 966-8174-12-7 (серія)
2. Выявление и классификация зданий и сооружений Волинской области по историко-архитектурной и градостроительной ценности. Гороховский район. Хоздоговор № 1/85 от 4 октября 1984 г. Всесоюзный научно-исследовательский институт теории архитектуры и градостроительства (филиал в г. Киеве) /КиевВНИИТАГ/, Киев. – 1985 г.
3. Водотика О. Ю. Архітектура православних храмів України: історія та сучасність. Монографія. – К.: СПД Коляда О. П. – 2006. – 160 с.

4. Завада В. Т. Особливості розвитку історичних стилів в архітектурі дерев'яних храмів Волині. Архітектура Волині: історія та сучасність. Тези конференції в Луцьку 20–27 вересня 1992 року. С. 11–15.
 5. Лоїк Г. К., Степанюк А. Основи проектування українських церков: Навч. посібник. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000.- 136 с. ISBN 966-569-032-9
 6. Цинкаловський Олександр. Старовинні пам'ятки Волині. Товариство “Волинь” в Торонто. 1975.
-

УДК 728.03:72.04

АГРАФЫ В АРХИТЕКТУРЕ ЖИЛЫХ ЗДАНИЙ ОДЕССЫ

Мельник А. Э., ассистент кафедры основ архитектуры и ДАС
Одесская государственная академия строительства и архитектуры
раб.тел. (048) 7206 372

Аннотация. В статье рассматриваются аграфы как архитектурные детали, применяемые на фасадах зданий Одессы периода XIX – начала XX столетий. Проведена классификация элементов по композиционному и художественно-эстетическому принципу.

Ключевые слова: аграф, архитектурный элемент, жилые здания Одессы, тектоника стены, архитектурно-художественное решение.

Проблема исследования. Выявить особенности применения аграфов на фасадах жилых зданий Одессы, их значение в композиции фасадов.

Цель работы. На примере исторических жилых зданий выявить разнообразие таких элементов, как аграфы, определить их значимость как архитектурной детали.

Задачи исследования.

1. На примере исторических зданий для Одессы выявить характерные виды аграфов, применяемых в период XIX – начала XX столетия.
2. Классифицировать исследуемые архитектурные детали.
3. Определить роль аграфа в формировании архитектурного образа жилых зданий.

Актуальность данного исследования обусловлена, прежде всего, тем, что многие детали исторических зданий сегодня утрачены. В существующих краеведческих, архитектурно-исторических изданиях рассмотрены вопросы архитектурно-планировочной структуры, композиционных закономерностей в архитектуре жилых зданий исследуемого периода [1, 2, 3, 4], исторического опыта в целом как системы мышления и интерпретации «опробованных в прошлом исторических стилей» [5, стр. 5]. Однако крайне мало подробных исследований о деталях фасадов, которые сформировали особый пластический язык архитектуры зданий Одессы второй половины XIX столетия.

Как предмет исследования все аграфы на фасадах исторических зданий Одессы второй половины XIX – начала XX столетия являются аутентичными деталями. Они достоверно иллюстрируют особенности материально-технического уровня в строительстве, а также технологических приемов выполнения архитектурных деталей.

Архитектура жилых зданий Одессы исследуемого периода отличается разнообразием форм таких архитектурных элементов, как скульптурная пластика, кованые и литые металлические элементы решеток и ограждений. Применялись различные материалы отделки и облицовки фасадов, которые способствуют выявлению особенностей тектониче-